Kijarida Kuhusu

Utekelezaji wa Hukumu

Kimeandaliwa na:

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu

© LHRC

Septemba, 2013

Yaliyomo

SHUKURANI.....iv

UTAMBULISHO WA KITUO CHA SHERIA NA HAKI ZA BINADAMU.....v

MAONO.....vi

TAMKO LA LENGO MAHUSUSI.....vi

LENGO KUU.....vi

DIBAJI.....vii

1.0: UTANGULIZI..... 1

2.0 UTEKELEZAJI WA HUKUMU..... 1

2.1 Mahakama yenye Uwezo wa Kutekeleza Hukumu..... 1

3.0 NJIA ZA KUTEKELEZA HUKUMU.....2

3.1 Malipo ya Fedha..... 3

3.2 Kukamata Mali (attachment of property).....3

3.3 Kifungo cha Kiraia (Arrest and Detention Civil Prison).....3

3.4 Kukamatwa kwa Akaunti ya Benki (Garnishee Order).....4

3.5 Kurudisha Mali au Kuachia Mali..... 4

3.6 Mauzo ya Mali.....5

4.0 MAOMBI YA KUTEKELEZA HUKUMU..... 5

5.0 MALI ISIYOWEZA KUKAMATWA.....6

6.0 KUSITISHA AU KUPINGA UTEKELEZAJI WA HUKUMU..... 7

6.1 Masharti ya Kuomba Kusimamisha Utekelezaji wa Hukumu..... 7

7.0 HITIMISHO..... 8

SHUKURANI

Tunatoa shukurani kwa wanasheria wetu na wale wa kujitolea katika uandaaji wa vijarida hivi. Pia tunawashukuru kwa dhati wale wote walioshiriki kwenye kukirejea kijitabu hiki ili kuandaa toleo hili la tatu hususan Wakili Harold Sungusia, Wakili Fulgence Massawe, Wakili Jeremiah Mtobesya, Bw. Rodrick Maro na Bw. Evans Sichalwe, pamoja na wafanyakazi wote wa Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu.

UTAMBULISHO WA KITUO CHA SHERIA NA HAKI ZA BINADAMU

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu ni shirika binafsi la kujitolea na la hiari ambalo si la kisiasa wala kibiashara. Kituo kimeandikishwa na kusajiliwa kwa mujibu wa sheria za Tanzania mnamo Septemba, 1995. Kabla ya kusajiliwa kama chombo huru, Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kilikuwa ni mradi wa haki za binadamu wa Mfuko wa Kuendeleza Elimu ya Sheria Tanzania (TANLET). Makao makuu ya Kituo ni Dar es Salaam na Arusha kuna ofisi ndogo.

MAONO

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kina tamani jamii yenye haki na usawa.

TAMKO LA LENGO MAHUSUSI

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu ni shirika lisilo la kiserikali wala kibiashara linalojibidisha kukuza uwezo wa jamii ili iweze kukuza, kuendeleza na kulinda haki za binadamu na utawala bora nchini Tanzania.

LENGO KUU

Lengo kuu la Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu ni kukuza uelewa wa sheria na haki za binadamu kwa jamii kwa ujumla na hasa wale wanajamii ambao kwa sababu moja au nyingine wameachwa nyuma. Uelewa utakuzwa kwa njia ya elimu ya uraia na msaada wa sheria.

DIBAJI

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu kina azma ya kusaidia jamii ya watanzania kuwa na uwezo wa kufahamu sheria za nchi pamoja na kufahamu haki zao ili kuzilinda na kuzitetea pamoja na kuheshimu haki za wengine ili hatimaye tuwe na jamii yenye utamaduni wa kuheshimu haki za binadamu pamoja na nchi inayoheshimu utawala wa sheria.

Tunafahamu kuwa kwa raia wa kawaida si rahisi kuzifahamu sheria zetu zote, na hata baadhi tu ya sheria zinazomgusa kutokana na mfumo tulio nao, ambao hautoi nafasi kwa watu wote kujua sheria. Hali hii inasababisha watu wengi kujikuta katika matatizo ya kisheria ambayo yangeweza kuepukika kama angejua sheria. Ndio maana basi Kituo kimeamua kutoa machapisho haya na mengine, kwa lengo la kutoa msaada wa kisheria kwa raia.

Huu ni usaidizi kisheria unaotoa maelezo mafupi na ya msingi ya kisheria ili kukusaidia ndugu msomaji uweze kupata ufumbuzi au maelekezo ya tatizo linalokusibu. Ni lengo letu kuwa, katika

vijitabu hivi tunatoa usaidizi wa moja kwa moja kwako wewe pale utakapokuwa na tatizo au mmoja wa ndugu au jamaa zako wanapopata matatizo ya namna hii.

Tunachokuomba ni wewe kusoma kwa makini; na pale suala lako linapokwenda mbali zaidi ya maelezo haya, basi utafute msaada wa kisheria au uende kwa mwanasheria aliye karibu na wewe ili aweze kukusaidia. Tunaamini utapata usaidizi huu kiurahisi zaidi na maelezo yaliyomo humu yatakusaidia kwa karibu. Umalizapo, tafadhali umsaidie na mwenzako kupata usaidizi huu.

Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu

1.0: UTANGULIZI

Kwa kawaida mara baada ya shauri kumalizika mahakamani na mdai kushinda au kushindwa, amri ya utekelezaji wa hukumu hutolewa ili kumpa haki mshindi. Amri hii hutolewa na mahakama baada ya kutafsiri barabara maelezo ya hukumu ili kuainisha amri ya utekelezaji wa hukumu. Mara nyingi mshindi hukaa nyumbani akingojea mshindwa atekeleze hukumu kwa hiari yake mwenyewe. Si mara nyingi jambo kama hilo kutokea. Hivyo ni nia ya kijitabu hiki kukuelezea utaratibu unaotakiwa kufuata ili kutekeleza hukumu.

2.0 UTEKELEZAJI WA HUKUMU

Hii ni njia ambayo mtu aliyepata haki au ushindi mahakamani anaweza kufuata ili kumlazimisha aliyeshindwa kutekeleza amri ya mahakama inayoainisha haki za mshindi katika kesi. Hii inamaanisha kwamba, kushinda shauri peke yake hakumpi mtu aliyeshinda shauri hilo haki ya moja kwa moja kwa aliyoshinda, ila ni kwa njia ya kutekeleza hukumu tu mshindi katika shauri anaweza kupata haki yake.

2.1 Mahakama yenye uwezo wa Kutekeleza Hukumu

Hukumu iliyopitishwa na Mahakama inaweza kutekelezwa aidha na mahakama hiyo hiyo au na

mahakama nyingine baada ya kuombwa na mshindi wa hukumu. Hiyo inatazama zaidi ya hukumu iliyotolewa na mahali ambapo mali ya mdaiwa ipo. Kwa mfano, kama hukumu imetolewa na Mahakama ya wilaya ya Morogoro ikimpa mdai haki ya fidia, ikibidi mdai aieleze Mahakama mali za mdaiwa zilipo. Kama mdaiwa anamiliki gari lililoko Dodoma, bado mdai ataiomba mahakama iliyotoa hukumu itoe amri ya kukamatwa gari hilo huko Dodoma. Amri hiyo ya kukamata gari itapelekwa katika mahakama ya wilaya ya Dodoma ili mahakama hiyo isimamie utekelezaji wa hukumu hiyo.

3.0 NJIA ZA KUTEKELEZA HUKUMU

Kuna njia tofauti za kutekeleza hukumu. Mara nyingi inategemea aina na asili ya hukumu iliyotolewa. Baadhi ya njia hizo ni:-

(i) Malipo ya fedha;

(ii) Kukamata mali;

(iii) Akaunti ya Benki kukamatwa;

(iv) Kurudisha mali au kuachia mali;

(v) Mauzo ya mali;

(vi) Kuvunja.

Hizi ni baadhi ya njia ambazo mtu ambaye ameshinda hukumu anaweza kutekeleza hukumu ya mahakama.

Ufuatao ni ufafanuzi wa njia zilizotajwa hapo juu:-

3.1 Malipo ya Fedha

Malipo yanaweza kufanyika katika mahakama ambayo imetoa hukumu au moja kwa moja kwa mtu ambaye ameshinda hukumu. Pia malipo yanaweza kufanyika kwa namna nyingine yoyote kama mahakama inavyoona inafaa. Kama fedha imelipwa kupitia mahakamani basi mahakama itakuwa kama ni chombo tu cha kushika fedha hizo na mshindi wa hukumu atapewa mara moja.

3.2 Kukamata Mali *(attachment of property)*

Utekelezaji wa hukumu unaweza kufanyika kwa kukamata mali ya mdaiwa ili iweze kuuzwa na dalali wa mahakama na fedha zilipwe kwa mtu aliyeshinda hukumu. Mshindi wa hukumu ni lazima ajaze fomu maalumu na aainishe ni mali gani ya mdaiwa ikamatwe ili aweze kupata haki yake baada ya mali hiyo kukamatwa na kuuzwa na dalali wa mahakama.

3.3 Kifungo cha Kiraia *(Arrest and Detention Civil Prison)*

Ikiwa mahakama imetoa amri katika hukumu dhidi ya mtu au upande mmoja wa shauri ulioshindwa basi ni lazima mtu huyo atekeleze hukumu hiyo kulingana na amri hiyo ya mahakama. Kushindwa kufanya hivyo, mahakama inauwezo wa kutoa amri

ya kukamatwa mtu huyo ili atumikie kifungo kama mfungwa wa kiraia mpaka hapo atakapolipa deni lake kwa mshindi wa kesi.

Ila ikumbukwe kwamba mfungwa wa kiraia ni tofauti na wafungwa wengine kwa sababu mfungwa wa kiraia atalipiwa gharama za kukaa kifungoni na mshindi katika hukumu mpaka pale atakapokubali kutekeleza hukumu. Mfungwa wa kiraia hapaswi kutumikia adhabu au kufanya kazi za gereza anapotumika kifungo chake. Kifungo cha kiraia si adhabu bali ni njia ya kumshinikiza aliyeshindwa kwenye kesi atekeleze hukumu kama ilivyoamriwa na mahakama.

3.4 Kukamatwa kwa Akaunti ya Benki (*Garnishee Order*)

Njia hii ya utekelezaji wa hukumu hutolewa pale ambapo wahusika yaani mdai na mdaiwa walikuwa wakifanya mahusiano yao ya malipo kupitia Benki na hivyo inakuwa rahisi kujua akaunti ya mdaiwa iko katika benki gani. Ama pale ambapo mshindi wa shauri anapokuwa na ufahamu halisi wa nambari za akaunti za mdaiwa. Pia mahakama inaweza kutoa amri kuwa mdaiwa amlipe mshindi wa hukumu kiasi cha fedha anachodaiwa kupitia hundi au akaunti yake ya benki.

3.5 Kurudisha Mali au Kuachia Mali

Mahakama ina uwezo wa kutoa amri maalum ya kurudisha mali au kuachia mali ambayo ilikuwa chini ya mdaiwa kabla ya hukumu kutolewa na kurudisha mali hiyo kwa mmiliki halali wa mali hiyo. Kwa mfano, mdaiwa ambaye amevamia shamba la mtu au watu, mali ya kuachia mali kwa mtu aliyevamia shamba hilo hutolewa na mahakama.

3.6 Mauzo ya Mali

Hukumu iliyotolewa na mamlaka inaweza kutekeleza kwa mahakama kutoa amri yauuzaji mali ya mdaiwa katika kesi hiyo. Kazi hiyo itafanywa na dalali wa mahakama na dalali huyo kuwasilisha mapato yaliyopatikana mahakamani na mahakama kumpatia aliyeshinda shauri haki yake anayostahili.

4.0 MAOMBI YA KUTEKELEZA HUKUMU

Kama tulivyo ainisha hapo awali kwamba kushinda shauri la madai peke yake hakumpi aliyeshinda hukumu haki ya moja kwa moja aliyopewa na mahakama. Ni lazima mtu aliyeshinda shauri kuomba mahakamani amri ya utekelezaji wa hukumu hiyo.

Mara nyingi maombi ya amri ya utekelezaji wa hukumu ni lazima yafanywe kwa maandishi. Hata hivyo kuna wakati mwingine maombi ya mdomo yanaweza kufanywa na mahakama ikaamuru

utekelezaji wa hukumu ufanyike. Mahakama hutoa fomu/nyaraka maalumu ya utekelezaji wa hukumu ambayo hujazwa na mwombaji. Fomu hiyo lazima iwe na mambo yafuatayo:-

(a) Nambari ya shauri;

(b) Majina ya mwombaji na mdaiwa;

(c) Tarehe ya amri ya mahakama;

(d) Maelezo kama rufaa imekatwa au la;

(e) Kama ni ombi la mara ya kwanza au la;

(f) Kiasi cha fedha au mali inayodaiwa;

(g) Kiasi cha gharama za kuendeshea shauri;

(h) Jina la mtu ambaye hukumu inatekelezwa dhidi yake;

(i) Aina ya utekelezaji wa hukumu. Kwa mfano malipo; na

(j) Kukamata mali, kuuza mali, n.k.

5.0 MALI ISIYOWEZA KUKAMATWA

Siyo kila aina ya mali inaweza kukamatwa kwa minajili ya utekelezaji wa hukumu. Hii ni ka sababu mali nyingine ikikamatwa yaweza kuathiri haki ya kuishi ya mdaiwa. Mali za aina hiyo ni kama zufuatazo:-

(i) Nguo za kuvaa, vyombo vya kupikia, mashuka, vitanda, samani, n.k.

(ii) Zana za kazi kama za uchoraji, kama anayedaiwa ni mchoraji, zana za kilimo kama mdaiwa ni mkulima, n.k.

(iii) Nyumba wanayoishi wanafamilia;

(iv) Mshahara wote mzima wa mdaiwa;

(v) Vitabu vya benki;

(vi) Nyumba ya mkulima.

6.0 KUSITISHA AU KUPINGA UTEKELEZAJI WA HUKUMU

Ikiwa mahakama imetoa amri ya utekelezaji wa hukumu kwa njia zilizoainishwa hapo juu, mtu ambaye hukumu itatekelezwa dhidi yake anaweza kuiomba mahakama kusimamisha au kuondoa amri ya utekelezaji wa hukumu mradi awe na sababu za msingi zinazoridhisha mahakama kuona kuwa utekelezaji wa hukumu utakiuka misingi ya haki.

6.1 Masharti ya kuomba kusimamisha utekelezaji wa Hukumu

Kwa muombaji yeyote anayetaka kuomba kusimamisha utekelezaji wa hukumu ya mahakama nilazima atekeleze masharti yafuatayo:-

(a) Atafanya hivyo kwa hati maalum kwa hakimu au jaji (*chamber summons*) inayoambatana na kiapo cha mwombaji. Hati hiyo inawezakuwasilishwa katika mahakama iliyotoa amri au mahakama itakayosikiliza rufaa;

(b) Awe amekata rufaa au ameomba marejeo ya hukumu hiyo iliyotolewa na mahakama ya awali;

(c) Ni lazima aonyeshe sababu za kutosha za kusimamisha ukazaji wa hukumu hiyo.

7.0 HITIMISHO

Ni dhahiri kwamba mara baada ya kutolewa hukumu, mshindi ana hiari kuomba nakala ya hukumu pamoja na nakala ya amri (*decree*) ili aweze kujaza fomu/nyaraka zinazoweza kupelekea kutolewa kwa amri ya utekelezaji wa hukumu. Kutofanya hivyo kutamnyima mshindi kupata haki yake. Hivyo basi, mshindi asikae nyumbani kusubiri mdaiwa kutekeleza hukumu bila ya kuamriwa na mahakama kufanya hivyo.

Ndugu msomaji, tunatumaini kuwa mpaka sasa unafahamu kabisa ni nini cha kufanya ili uweze kupata haki yako baada ya mahakama kutoa hukumu kwa kukupa wewe ushindi. Tunaomba elimu hii uliyoipata uitoe kwa jamii nzima ili kila mmoja aweze kujua ni nini cha kufanya baada ya kupata hukumu iliyompa ushindi au hata baada ya kushindwa ili ajue cha kufanya.